

ВИПУСК 2.

**ЛИПЕНЬ – СЕРПЕНЬ
2022 РОКУ**

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Періодичний звіт на основі
моніторингових матеріалів
з обраних регіонів України

ВИПУСК 2.
ЛИПЕНЬ – СЕРПЕНЬ
2022 РОКУ

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Періодичний звіт на основі
моніторингових матеріалів
з обраних регіонів України

КИЇВ – 2022

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ. Періодичний звіт на основі моніторингових матеріалів з обраних регіонів України. **ВИПУСК 2. ЛИПЕНЬ – СЕРПЕНЬ 2022 РОКУ /** Український незалежний центр політичних досліджень. Київ. Вересень 2022. 33 с.

Цей звіт підготувала команда Українського незалежного центру політичних досліджень у межах діяльності Національної платформи стійкості та згуртованості. Ця громадська ініціатива започаткована в лютому 2018 року (попередня назва – Національна платформа «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію»).

Діяльність Національної Платформи спрямована на посилення національної стійкості України. Шлях до цього – забезпечення діалогових практик у суспільстві, надання пропозицій владі у виробленні відповідних політик, зокрема щодо стійкості та соціальної згуртованості, а також забезпечення суспільної обізнаності з цими процесами. Ініціатива реалізується за фінансової підтримки Європейського Союзу в межах проєкту «Побудова стійкості у конфлікті шляхом діалогу».

Звіт базується на даних про події в областях України, що мають значення для формування політики національної стійкості. Відбір областей здійснено на основі аналізу зміни згуртованості мешканців Донецької, Луганської, Херсонської, Запорізької, Миколаївської, Одеської, Тернопільської, Івано-Франківської, Чернівецької, Львівської і Закарпатської областей внаслідок розгортання бойових дій. Для збору даних ми вирізняємо тимчасово окуповані території, прифронтові та території, розташовані в тилу.

УНЦПД висловлює подяку за надані матеріали учасникам регіональної мережі Національної Платформи стійкості та згуртованості – Дмитрові Арабаджієву, Надії Бабарикіній, Дементію Белому, Анатолію Бойку, Ігорю Гавраді, Ігорю Доцякові, Михайлові Золотухіну, Оксані Івасів, Олені Ніжельській, Андрію Романенкові, Дмитрові Тужанському, Назару Хамулякові.

Укладачі звіту – Світлана Горобчишина (текст, загальна редакція), Ольга Коваленко (менеджерка Регіональної мережі Національної платформи стійкості та згуртованості), Валерія Скворцова (координаторка проєкту)
Редакторка – Мар'яна Добоні
Дизайнер – Сергій Буравченко

Зміст цієї публікації є цілковитою відповідальністю авторів і не обов'язково відображає офіційну позицію Європейського Союзу.

Публікація доступна на сайті Національної платформи стійкості та згуртованості <http://national-platform.org/> та сайті УНЦПД www.ucipr.org.ua.

ЗМІСТ

РЕЗЮМЕ	05
I. ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ	08
1. Зміни в системі управління	09
1.1. Рішення окупаційної влади	10
1.2. Доступ до публічної інформації	13
2. Гуманітарна ситуація	13
2.1. Фільтраційні дії окупаційної влади	14
2.2. Дії окупаційної влади щодо рекрутингу в збройні формування	14
2.3. Евакуація	15
3. Робота над ідентичністю	15
3.1. Зміни в стандартах освіти	16
3.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення	17
4. Зміни в соціальній структурі	17
4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю	17
II. ТЕРИТОРІЇ ПІД УПРАВЛІННЯМ УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ	18
1. Зміни в системі управління	18
1.1. Рішення влади, що позначилися на згуртованості	18
1.2. Доступ до публічної інформації	19
2. Робота над ідентичністю	20
2.1. Дискусії про національну ідентичність. Спільні цінності	20
2.2. Мова: мова управління та публічної сфери, освіта, ЗМІ, мова повсякденного спілкування	20
2.3. Зміни в стандартах освіти	20
2.4. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення	21
2.5. Свобода віросповідання	22
3. Спільна справа	22
3.1. Взаємодія на рівні спільнота – влада. Довіра до рішень влади. Реагування на потреби та бізнесові й громадські ініціативи	22
3.2. Взаємодія на рівні суспільства. Ініціативи. Довіра між групами	23
4. Зміни в соціальній структурі	25
4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю	25
4.2. Потреби вимушених переселенців. Реагування	26
4.3. Потреби учасників територіальної оборони. Реагування. Мобілізація	28
МЕТОДОЛОГІЯ ЗБОРУ ДАНИХ	29

РЕЗЮМЕ

Тимчасово окуповані території

Ситуація на фронті в липні – серпні в цільових областях (Херсонській, Запорізькій, Донецькій), за даними регіональних моніторингов, не зазнала суттєвих змін. Майже вся територія Луганської області опинилася під контролем окупантів (окрім населених пунктів Білогорівка та Верхньокамінка, де йшли запеклі бої).

[Сирійська Республіка](#) та [КНДР](#) офіційно визнали незалежність і суверенітет так званих «ЛНР» і «ДНР».

Протягом звітного періоду тема Запорізької АЕС стала однією з основних: до неї була прикута увага як українського суспільства, так і світових організацій. Обстріли окупантами з боку станції окремих районів Дніпропетровської області та прилеглих територій Енергодара створювали критичну ситуацію щодо дотримання правил ядерної безпеки, особливо в контексті загрози пошкодження менш захищених сховищ з ядерними відходами.

Серед трагічних подій липня – обстріл виправної колонії у селищі Оленівка на Донеччині. Загинули щонайменше 50 українських військовополонених, яких там утримували. Серед них були й бійці «Азову».

Окупанти продовжили створювати нові структури управління та правила господарювання. Місцеві мешканці часто відмовлялися співпрацювати з окупаційною владою, але за відсутності заробітку це ставало дедалі складніше. Регулярно фіксувалися випадки, коли на керівні посади в «адміністраціях» окупантів призначалися особи з низьким професійним рівнем, що змушувало окупантів запрошувати «фахівців» із РФ.

На тимчасово окупованих територіях усе частіше траплялися випадки спротиву особам, що пішли на співпрацю з окупантами. Діапазон був достатньо широкий: від погрозливих листівок до фізичних атак на колаборантів.

Не було єдиного законодавчого підходу до діяльності органів місцевого самоврядування в умовах окупації. До прикладу, на території Луганщини, підконтрольній уряду України, до 24 лютого 2022 року існувало три формати управління: військові адміністрації (3 громади), військово-цивільні адміністрації (7 громад) та органи місцевого самоврядування (16 громад).

Ідентифікована практика відновлення діяльності окремих органів місцевого самоврядування / військово-цивільних адміністрацій / військових адміністрацій тимчасово окупованих територій у «тилових» регіонах України. Вона розгорталася у двох напрямках: 1) створення гуманітарних хабів для забезпечення потреб внутрішньо переміщених осіб, що переїхали з конкретної громади; 2) збір інформації про зруйноване / пошкоджене житло в конкретній громаді.

Серед рішень окупаційної влади можна виокремити такі: продовження підготовки до квазіреферендумів; інтенсифікація процесу видачі російських паспортів; введення в обіг рубля; захоплення / перереєстрація підприємств і спроби взяти під контроль економічну діяльність регіонів; створення інфраструктури для вивезення українського зерна; перереєстрація квартир, будинків і земельних ділянок; скасування мораторію на смертну кару в так званій «ДНР» тощо.

На тимчасово окупованих територіях гуманітарна ситуація залишалася складною, російські військові продовжували постійно обстрілювати міста й села, руйнуючи цивільну інфраструктуру, що унеможливило доступ до електрики, водопостачання, газопостачання. На цих територіях була зафіксована нестача продовольства, ліків і товарів найпершої потреби.

Окупація спричинила кардинальні зміни в суспільному середовищі. На окупованих територіях панувала атмосфера недовіри та страху. Люди не наважувалися відкрито говорити про свою позицію та займалися лише питаннями виживання. Давалася взнаки ситуація з викраденнями місцевих мешканців з проукраїнською позицією.

Значні зусилля окупанти докладали для русифікації освіти й підготовки до запуску навчального року у вересні. Місцевим колаборантам поставили завдання продемонструвати, що українські діти на тимчасово окупованій території будуть «щасливі» навчатися російською мовою і за російськими програмами. Проводилися «співбесіди» з керівниками шкіл і позашкільних закладів освіти. Серед батьків розповсюджувалася інформація про те, що онлайн-навчання дітей на тимчасово окупованих територіях проводитися не буде, тому вони зобов'язані записувати дітей у «нові» школи. Одночасно окупанти поширювали інформацію про можливе позбавлення батьківських прав тих, хто не віддасть дітей у школу.

Території під управлінням українського уряду

Протистояння у війні з Росією вплинуло на розвиток суспільно-політичної ситуації в цільових областях (Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській, Закарпатській, Чернівецькій, Одеській і Миколаївській) у звітний період. Зокрема, її визначали забезпечення нормальної життєдіяльності регіону; створення умов для внутрішньо переміщених осіб; підтримка релокованих підприємств; здійснення інших управлінських функцій, визначених воєнним станом.

У цільових областях активізувалися міжнародні зв'язки на рівні регіонів-партнерів, а не міжрегіональні зв'язки всередині України.

Потрібний у перші два-три місяці повномасштабної війни формат гуманітарних штабів при військових адміністраціях у червні – липні почав вичерпувати свою актуальність.

Доступ до публічної інформації залишився суттєво обмеженим. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, особливо обласного рівня, закрили більшу частину суспільно важливої інформації на своїх сайтах.

16 липня набрали чинності нові норми Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Факт запровадження адміністративної відповідальності (штрафів) на тлі великої кількості російськомовних переселенців у західних регіонах міг бути основою для побутових конфліктів на мовному ґрунті.

Облаштування укриттів у закладах середньої освіти залишалося однією з найголовніших проблем. Формат навчання залежав від наявності укриття.

Тривала кампанія з дерусифікації та деколонізації назв вулиць та інших топонімічних об'єктів, а також знесення або перенесення пам'ятників, пов'язаних з СРСР або Російською імперією. Проте в громадах не завжди однозначно сприймалися ці процеси. Наприклад, дискусія навколо пам'ятника російській імператриці Катерині II в Одесі точиться не один місяць.

У моніторинговий період тривала релокація українських підприємств, розташованих у зоні активних бойових дій. Завдяки цьому в «тилових» областях вдалося створити нові робочі місця. Проте окремі галузі економіки, такі як ІТ та контрактна електроніка, відчували брак кваліфікованої робочої сили.

Цікавою тенденцією у волонтерстві та краудфандингу стало «особисте волонтерство», коли людина, що має соціальний капітал, збирала кошти у своєму середовищі на конкретні потреби. Ідеться про мультиплікування рольової моделі, яку найбільш яскраво сьогодні в Україні презентує Сергій Придула. Це рольова модель, яка будується на особистому бренді, довірі, контакті.

Надалі працювали й інші приклади низової самоорганізації (поза громадськими організаціями чи благодійними фондами), успішні фандрейзингові ініціативи. Зокрема, проводилися публічні заходи для збору коштів на потреби Збройних Сил України, ініціативи професійних чи самоорганізованих спільнот (благодійні екскурсії, плетіння маскувальних сіток і кікімор) тощо.

Протягом п'ятого-шостого місяців повномасштабної війни потік переселенців суттєво зменшився порівняно з першими. Проте проблеми залишилися, зокрема найбільш гострими були житло, робота, доступ до базових послуг.

У липні – серпні, за даними моніторингів, у цільових областях продовжили працювати міжнародні організації, зокрема Агентство з питань технічного співробітництва та розвитку, Міжнародна організація міграції, Дитячий фонд ООН, Програма розвитку ООН, Всесвітня продовольча програма ООН, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців тощо. Також традиційно системно працювали

Червоний хрест і Благодійний фонд «Карітас», з'явилися нові, наприклад Міжнародний комітет порятунку, «Rainbow4Africa» та інші.

Набули розвитку практики інтеграції переселенців у нові громади як в інституційно-нормативному, так і в неформальному (тобто поза структурами влади) вимірах.

У звітному періоді відчутно знизився градус уваги ЗМІ до мобілізаційних процесів, точніше до дискусій про правомірність дій військових, які вручають повістки в публічних місцях. Натомість медіа друкували правороз'яснювальні чи мотивувальні матеріали.

Можна констатувати, що, за даними регіональних моніторинрів за червень – липень 2022 року, західні та південні області, які були об'єктом дослідження, а саме Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька, Одеська та Миколаївська, продемонстрували високий рівень суспільної згуртованості та соціальної стійкості, що характеризується:

- відсутністю відкритих протистоянь у політичній сфері або між органами влади;
- контрольованістю державою територій цільових областей;
- позитивними змінами в транспортній сфері та морегосподарському комплексі завдяки деокупації о. Зміїний. Зокрема, вдалося розблокувати експорт українського збіжжя та іншої продукції через морські порти на Дунаї;
- лідерством більшої частини органів місцевого самоврядування в життєзабезпеченні своїх громад і підтримці переселенців;
- високим рівнем залучення громадян до волонтерства, як і рівнем довіри до волонтерів;
- потужним волонтерським рухом, який спрямований не лише на підтримку Збройних Сил України (що є загально визнаним пріоритетом), а й переселенців;
- відсутністю відкритих етнічних і релігійних конфліктів;
- високим рівнем продовольчої безпеки;
- стабільною роботою банківської та фінансової систем.

Водночас зафіксовані такі виклики:

- постійна загроза загибелі громадян і руйнування об'єктів критичної інфраструктури по всій території України через ракетні обстріли;
- велика кількість внутрішніх переселенців, які мають проблеми з житлом, працевлаштуванням тощо;
- багато переселенців, очікуючи на повернення до своїх громад після деокупації, не поспішали інтегруватися;
- можливе зловживання органами місцевого самоврядування бюджетними коштами, особливо в умовах фактично повного обмеження доступу до публічної інформації;
- зменшення обсягів гуманітарної допомоги та моральне й ресурсне виснаження багатьох волонтерів;
- неналежне забезпечення бомбосховищ для цивільного населення. Окреме питання – бомбосховища та укриття в закладах освіти;
- організація належного функціонування закладів освіти, перехід від дистанційної до очної форми;
- запровадження адміністративної відповідальності (штрафів) на тлі великої кількості російськомовних переселенців у західних регіонах, що може бути основою для побутових конфліктів на мовному ґрунті;
- збереження значного впливу Української православної церкви Московського патріархату попри війну.

I. ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ

>> ДИНАМІКА БОЙОВИХ ДІЙ

У межах моніторингу тимчасово окупованих територій (ТОТ) ми аналізували чотири області – Луганську, Херсонську, Донецьку і Запорізьку.

Протягом червня – липня майже вся територія Луганської області була окупована. У тому числі після виснажливих боїв під контроль окупантів перейшов Сєверодонецьк (25 червня) і Лисичанськ (3 липня). За даними Луганської обласної військової адміністрації (ОВА), [лише два населені пункти](#) – Білогорівка та Верхньокамінка – залишалися під контролем України. [Міністерство оборони](#) України повідомило, чого коштував військам РФ штурм Сєверодонецька та Лисичанська. За словами міністра Олександра Резнікова, українські військові знищили близько 2 тис. солдатів так званої «ЛНР» і близько 8–9 тис. військовослужбовців збройних сил РФ. При цьому понад 20 тис. ворожих солдатів отримали поранення. У Донецькій, Херсонській, Запорізькій областях динаміка бойових дій не зазнала значних змін.

29 липня відбувся обстріл колонії у селищі Оленівка (Донецька область), у якій на той момент перебували українські військові, полонені в Маріуполі. За повідомленням окупаційної адміністрації, внаслідок обстрілу загинули 53 українські військові, а ще 75 отримали поранення. Відразу після події [бойовики](#) поклали провину за обстріл на українську сторону, стверджуючи, що колонію обстріляли західним озброєнням з метою ліквідації полонених, які «почали давати свідчення».

5–6 серпня російські військові [обстріляли інфраструктуру Запорізької АЕС](#). Зокрема, вони завдали ракетного удару по АЕС поблизу сухого сховища з ядерними відходами, де зберігалися 174 контейнери, у кожному з яких по 24 збірки відпрацьованого ядерного палива. Через ворожі ракетні обстріли було пошкоджено три датчики радіаційного моніторингу навколо майданчика ССВЯП Запорізької АЕС. Це унеможливило вчасне виявлення та реагування в разі погіршення радіаційної ситуації або витоку радіації з контейнерів відпрацьованого ядерного палива.

Протягом моніторингового періоду Збройні Сили України (ЗСУ) посилили обстріли складів та інших військових об'єктів окупантів. З кінця червня до початку липня [було знищено](#) 14 складів боєприпасів і російських військових баз на захоплених територіях. На початку липня було [підірвано залізничний](#) міст між Мелітополем і Токмаком (Запорізька область). Цією гілкою окупанти переганяли склади зі зброєю і військовою технікою на фронт. Важливими подіями в Херсонській області стало пошкодження мостів через Дніпро та Інгулець в Херсоні, Новій Каховці та Дар'івці.

>> НАПАДИ НА КОЛАБОРАНТІВ

У Херсоні, Новій Каховці, Голій Пристані та деяких інших населених пунктах Херсонської області відбулася серія нападів на колаборантів. 18 червня в Херсоні був підірваний автомобіль начальника виправної колонії № 90 [Євгена Соболева](#), який погодився співпрацювати з окупантами. Соболев отримав поранення ніг. 22 червня був підірваний автомобіль [Олександра Ковальова](#), народного депутата України, який також погодився на співпрацю з окупантами. У той же день у Чорнобаївці був підірваний автомобіль керівника місцевої окупаційної адміністрації [Юрія Турульова](#). Сам гауляйтер отримав легкі поранення. 24 червня був вбитий [Дмитро Савлученко](#), «глава управління молоді та спорту військово-гражданської адміністрації» Херсонської області, член так званого «Комітету порятунку за мир та порядок», колабораціоністського об'єднання, створеного на початку окупації в Херсоні. 7 липня в Новій Каховці у власній машині був застрелений [Сергій Томко](#), який перейшов на бік росіян і став «заступником керівника» місцевої «поліції». 11 липня російські ЗМІ повідомили, що в Херсоні запобігли замаху на «главу військово-гражданської адміністрації» Херсонської області [Володимира Сальдо](#).

У Луганській області також були зафіксовані випадки спротиву особам, що пішли на співпрацю з окупантами. Діапазон був достатньо широкий: від погрозливих листівок до фізичних атак на колаборантів. Зокрема, 4 серпня в окупованому [Біловодську](#) обстріляли автівку, у якій перебували так звані «мер» і його «заступник». Обидва поранені.

1. Зміни в системі управління

У моніторинговий період чітко оформилася та дала перші результати системна політика російської окупаційної адміністрації поглинути та асимілювати окуповану територію Херсонської області. Вона здійснювалася за допомогою таких інструментів:

- руйнування українських інституцій та сталого порядку. У серпні окупанти розширили практику «позбавлення повноважень» законно обраних голів сільських і селищних територіальних громад (ТГ) області та призначення своїх ставлеників;
- створення нових структур управління, нових правил господарювання, «воєнно-гражданських адміністрацій» області, міст, окремих районів. З серпня окупанти зробили спробу охопити мережею «воєнно-гражданських адміністрацій» усю область. 17 серпня на офіційному телеграм-каналі було [оголошено про створення двох міських \(Херсонський і Новокаховський\) і 18 муніципальних округів](#), які майже повторювали дореформений адміністративно-територіальний устрій Херсонської області, за яким було 18 районів та чотири міста обласного значення. Окупанти відновили 18 районів та залишили два міста обласного значення, перетворивши їх на окремі міські округи.

У Луганській області в кожному із захоплених населених пунктів працювали так звані керівники або виконуючі обов'язки керівників, повністю підконтрольні окупаційній адміністрації. У населених пунктах, окупованих до 24 лютого 2022 року, існували достатньо «сталі» системи управління, які візуально мали всі ознаки системи управління окремої держави – інституції, нормативно-правові акти, підпорядкованість, а по факту були маріонетковими формуваннями, які повністю контролювали куратори з РФ. На територіях, окупованих після 24 лютого, достатньо поширеною була ситуація, коли розбудовувати окупаційну владу приїжджали особи з раніше захоплених територій. При цьому траплялися випадки колаборації і серед місцевих мешканців. Ключові посади мали формат «виконуючих обов'язки глав адміністрацій». Журналісти Центру публічних розслідувань [зібрили інформацію](#) з відкритих джерел про таких осіб у Луганській області.

Серед політичних сил, до яких раніше належали колаборанти, такі: Партія регіонів, «Наш край», Комуністична партія, «Слуга народу», «Опозиційна платформа – За життя». У Станиці Луганській «виконуючим обов'язки глави адміністрації» став Альберт Зінченко, який раніше був призначений головою місцевої військово-цивільної адміністрації (ВЦА). У Рубіжному на співпрацю з окупантами пішов обраний міський голова Сергій Хортів.

Після окупації була «скасована» адміністративна реформа, проведена в Україні. Замість укрупнених районів «керівництво» призначалося в межах колишніх районів Луганської області.

Про складність формування «органів влади» на місцях свідчило те, що станом на 17 липня на посаду «голови адміністрації» в Лисичанську ще не була підібрана кандидатура.

У Запорізькій області російські окупанти призначили нового голову псевдоуряду. Ним став колишній перший заступник губернатора Вологодської області [Антон Кольцов](#). На початку липня окупанти призначили ще двох керівників – «заступників голови адміністрації». Пости зайняли експедит Держдуми [Андрій Козенко](#) та колишній перший заступник голови Запорізької обласної державної адміністрації (ОДА) [Віктор Ємельяненко](#).

Деякі зусилля окупантів виявилися марними, зокрема в створенні окупаційної системи управління. Наприклад, вони так і не дочекалися масової підтримки серед професійних кадрів (управлінців, спеціалістів, впливових осіб). Часто не допомагали навіть викрадення громадян і їх утримання «на

підвалі». Хоча в окремих випадках після багатоденного сидіння в камерах і погроз на адресу близьких окупанти змушували громадян погоджуватися на співпрацю з ними.

>> ЗАКОННІ МІСЦЕВІ ОРГАНИ ВЛАДИ В ПЕРІОД ОКУПАЦІЇ РЕГІОНУ

Однією з тенденцій у політичних процесах Херсонської області було зміцнення виконавчої гілки української влади. 3 серпня Президент України призначив головою Херсонської ОДА досвідченого управлінця [Ярослава Янушевича](#). Він продовжив розпочату його попередником Дмитром Бутрієм роботу з налагодження зворотного зв'язку з населенням області та застосування різних форм комунікації – зустрічі з місцевим населенням у визволених громадах, внутрішньо переміщеними особами (ВПО), волонтерами, військовими. Наприклад, 8 серпня Янушевич озвучив завдання зі [створення гуманітарних штабів](#) в областях, де найбільша кількість ВПО з Херсонської області. Важливо, що до співпраці залучили й керівництво Херсонської обласної ради. До цього моменту про його роботу було майже нічого не відомо.

На території Луганщини, що була під контролем уряду України до 24 лютого, існувало три формати управління територією: військова адміністрація – 3 громади, ВЦА – 7 громад, органи місцевого самоврядування (ОМС) – 16 громад.

Протягом аналізованого періоду ідентифікована практика відновлення діяльності в інших регіонах України окремих ОМС / ВЦА / військових адміністрацій. Вона розгорталася у двох напрямках: 1) створення гуманітарних хабів для забезпечення потреб ВПО, що перемістилися з конкретної громади; 2) збір інформації про зруйноване / пошкоджене житло в конкретній громаді. У публічному просторі згадані дії позиціонувалися як такі, що [відбуваються](#) «за ініціативи очільника Луганщини Сергія Гайдая».

У моніторингу Донецької області зазначено, що 20 липня набрала чинності [постанова Верховної Ради України](#), відповідно до якої голови військових адміністрацій Дружківки, Костянтинівки та Слов'янська отримали всі повноваження виконавчих комітетів і рад відповідних міст. Водночас для Краматорська така постанова навіть не була підготовлена та не винесена на розгляд в парламенті. Таким чином, у місті продовжували діяти і військова адміністрація, і цивільні ОМС (міська рада та виконком).

1.1. Рішення окупаційної влади

>> ПІДГОТОВКА ДО ПРОВЕДЕННЯ КВАЗІРЕФЕРЕНДУМІВ

У Херсонській області йшла підготовка до проведення так званого «референдуму». 7 червня представники окупаційної адміністрації [вивезли з приміщення Державного архіву Херсонської області](#) списки виборців, які зберігалися в документації після виборів Президента України 2019 року. 8 червня «глава воєнно-гражданской адміністрації» Херсонської області [Володимир Сальдо](#) заявив про початок підготовки до референдуму.

23 липня «очільники» створених Росією окупаційних адміністрацій захоплених частин Херсонської та Запорізької областей підписали документи про [створення «виборчих комісій»](#). Євген Балицький, який називав себе «головою» російської адміністрації Запорізької області, повідомив, що «комісія» формуватиметься «з найактивніших і небайдужих мешканців регіону».

На фейковий референдум у Луганській області людей заманювали не лише продуктами, водою, будматеріалами. Цілими днями в окупованих містах з екрана пересувного телевізора [транслявалися пропагандистські матеріали](#) з обіцянками хорошого життя. До того ж у кожному населеному пункті з'явилися пропагандистські газети-вісники, які агітували мешканців прийти й проголосувати на псевдореферендумі.

За відомостями «Медузи», на замовлення адміністрації президента РФ у середині липня було проведено [опитування щодо настроїв на окупованих територіях](#). За їх інформацією, лише 30% опитаних підтримали приєднання окупованих територій до Росії. Ще 30% (в умовах окупації, тиску та залякування!) висловилися проти, а інша частина ухилилася від відповіді.

На думку представників [Громадянської мережі «ОПОРА»](#), «наслідки проведення квазіреферендуму можуть бути катастрофічними для українських громадян. Серйозними будуть виклики і для гло-

бальної безпеки, адже Росія хоче нав'язати світові свої правила співіснування між державами, у яких протиправна анексія, збройна агресія та злочини проти цивільних є прийнятними. Особливо вразливіми стануть держави, до яких Росія має потенційні територіальні й так звані безпекові претензії, – Молдова, Казахстан, Литва, Латвія, Естонія та інші. Єдиним можливим способом запобігання найгіршим сценаріям є звільнення українських територій. Для цього слід посилити військову підтримку України та послабити можливості Росії вести війну через нові санкції».

>> ВИДАЧА РОСІЙСЬКИХ ПАСПОРТІВ

11 липня [Путін спростив отримання російського громадянства](#) для всіх громадян України. [Раніше](#) він запровадив спрощений порядок для жителів Запорізької та Херсонської областей. У новому формулюванні документ передбачив, що громадяни України, жителі окремих районів Донецької та Луганської областей, а також особи без громадянства, які постійно проживають на Донбасі, на українській території, можуть звернутися із заявами про прийняття до громадянства Росії в спрощеному порядку.

Масова видача російських паспортів в Херсонській області відбувалася вже кілька місяців і проходила під лозунгами «Паспорт громадянина РФ – запорука соціальної стабільності та безпеки». Було кілька категорій населення, які отримували паспорти. Це громадяни, які пішли на співпрацю з окупантами, і прихильники «руського міру». Вони отримували паспорти добровільно й становили меншість серед тих, хто подав заяву. Підприємці, яких змушували реєструватися в російській «податковій», пенсіонери, яких обманювали, що без російського паспорта вони не зможуть отримати пенсій і соціальних виплат, громадяни України, активісти, колишні військові, які потрапляли «на підвал», піддавалися тортурам, яких змушували публічно покаятися та оголосити про прийняття російського громадянства. Подібних випадків було небагато, але вони були яскравими проявами злочинів російського режиму.

За інформацією міського голови Енергодара [Дмитра Орлова](#), 20 липня в тимчасово окупованому місті Енергодар Запорізької області близько 30 місцевих мешканців отримали паспорти РФ. Вручали документи в захопленому приміщенні Енергодарського відділу РАЦСу. За інформацією міського очільника, місцеві колаборанти становили 0,05% від усього населення міста – 54 тис. людей.

>> ФІНАНСИ

Окупантська адміністрація Херсонської області продовжила жорсткі заходи з обмеження обігу гривні та знищення її безготівкового обігу. Наприкінці липня в Херсоні були закриті два останні відділення «А-банку», де пенсіонери могли отримати по 500 грн без відсотка за переказ готівки зі своїх карток. Водночас окупанти запускали в області роботу своїх банків. Перший з них – «Промсвязьбанк».

Окупанти встановили новий «курс» обміну гривні на рублі: 1 гривня – 1,5 рубля (ще в травні курс був 1 гривня – 2 рублі). Загалом ситуація з цінами була стабільною: вони поступово росли, але на базові харчові продукти, у першу чергу овочі, трималися на низькому рівні у зв'язку з тим, що місцеві фермери не могли вивести свою продукцію за межі окупованої зони, а херсонці не мали зайвих грошей.

У Луганській області з 25 червня так званий «уряд» так званої «ЛНР» також встановив курс 1 гривня – 1,5 рубля. Місцеві телеграм-канали поширювали інформацію про можливості комерційного обміну гривні на рублі та зняття коштів з банківських карток українських банків за відсоток. Повідомлялося також про шахрайські схеми в цій сфері.

На ТОТ Запорізької області була відсутня можливість безготівкової оплати. В обіг вводилися рублі. Місцеві мешканці користувалися гривнями та рублями.

Протягом моніторингового періоду в Донецькій області так званий «Центральний банк «ДНР» не збільшив свою присутність на окупованих територіях: у Маріуполі, Волновасі, Мангуші та Нікольському працювало по одному відділенню та банкомату. Це була єдина можливість для мешканців окупованих територій отримати хоч якісь фінансові послуги. В окупованих населених пунктах на півночі області (Лиман і Святогірськ) не було можливості користуватися якимись банківськими послугами.

>> ЗАПОРІЗЬКА АЕС

За даними президента «Енергоатому» Петра Котіна, російські окупанти на Запорізькій АЕС [почали процес перепідключення її до Криму](#). За його словами, для цього їм доведеться повністю «зага-

сити» станцію та весь південь України. [Він наголосив](#), що момент «погашення» регіонів і відключення станції стане найбільш небезпечним режимом для Запорізької АЕС. Річ у тім, що на станції є 20 дизель-генераторів, які на випадок надзвичайної ситуації – аварії, вибуху тощо – будуть охолоджувати всі активні зони реакторів, а також приреакторні басейни витримки.

>> ПІДПРИЄМСТВА

Окупантська адміністрація продовжила захоплення підприємств Херсонської області та витіснення власників успішних бізнесів. Під її контроль потрапили Херсонський водоканал і Херсонобленерго. Були створені нові підприємства і введені нові тарифи на воду та світло, нижчі за попередні. Було оголошено, що «воєнно-гражданская адміністрація» Херсонської області «прощає» всі комунальні борги, але вимагає укласти нові договори та платити в рублях за новими рахунками. При цьому український [Херсонобленерго](#) вимагав платити за старими рахунками та старими тарифами. Проблема полягала в тому, що заплатити можна було лише за допомогою мобільного банкінгу (Приват24, Ощад 24/7 тощо), але Інтернет мали не всі херсонці і не всі могли з різних причин користуватися інструментами онлайн-банкінгу. Для багатьох міських мешканців окупованих територій ця проблема була серйозним викликом, що змушував контактувати з окупантами. «Воєнно-гражданская адміністрація» Херсона наказала почати знижувати тариф на пасажирські перевезення на комунальних автобусах (з десяти до п'яти грн) і тролейбусах (з шести до п'яти грн).

За даними моніторингу Луганської області, майже відразу після окупації Сєверодонецька в кінці червня пропагандистські ЗМІ РФ і так званої «ЛНР» заявили про плани окупантів відновити діяльність сєверодонецького «Азоту». Своєю чергою [«Group DF»](#), до складу якого входить завод, застеріг, що це вкрай небезпечно через значні руйнування на території комбінату та неможливість це зробити без відповідних спеціалістів. Масштабні пошкодження були несумісні з його безпечною діяльністю.

Через відсутність газопостачання всі промислові підприємства фактично припинили свою роботу на території Донецької області.

>> АГРАРНИЙ СЕКТОР

Близько [70 тис. т зерна](#) нового врожаю росіяни відібрали у фермерів Луганщини і вивезли. Через це в аграріїв не залишилося врожаю для реалізації та відповідно коштів, щоб розрахуватися з населенням за паї. Фермери регіону, навіть за відсутності більшості одиниць техніки, яку росіяни вкрали навесні, липневий врожай зібрали в оптимальні строки. Так, два найпотужніші підприємства Луганської області – ТОВ СП «Нібулон» і ПрАТ «Агротон» – майже завершили збирання врожаю. Однак зерно «націоналізувало» кубанське підприємство. Окупанти відбирали врожай та вивозили на Кубань.

Для створення ефективної інфраструктури вивезення зерна з ТОТ Запорізької області, за даними [Головного управління розвідки Міністерства оборони України](#), колаборанти «націоналізували» припортовий елеватор підприємства «Нова борза» в Бердянську, завантажувальний комплекс підприємства «Аскет Шиппінг» у порту Бердянська, елеватори підприємств «Кернел», «Оптімус» та інших зернотрейдерів. Перше судно під навантаження мало прибути 10 липня. 17 липня очікувалося прибуття судна «ZHIBEK ZHOLY», яке вже вивозило вкрадене зерно з Бердянська.

>> ТРАНСПОРТ

Окупанти запустили залізничний рух [між Волновахою та Маріуполем](#) у Донецькій області. Проте заплановане на 1 липня відкриття залізничного пасажирського сполучення між тимчасово окупованими Херсоном і Кримом було [перенесено на невизначений термін](#).

>> ПЕРЕРЕЄСТРАЦІЯ КВАРТИР, БУДИНКІВ І ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК

У Запорізькій області на ТОТ псевдовлада попередила мешканців про [обов'язкову перереєстрацію квартир](#), будинків і земельних ділянок. Тим часом до будинків мелітопольців, які евакуювалися, заселилися військові, їхні сім'ї, колаборанти та співробітники ФСБ.

>> СКАСУВАННЯ МОРАТОРІЮ НА СМЕРТНИЙ ВИРОК

У тимчасово окупованій частині Донецької області «парламент» так званої «ДНР» 8 липня [скасував мораторій](#) на смертну кару. 9 червня «суд» так званої «ДНР» засудив до страти трьох іноземців, які служили в лавах ЗСУ та від початку повномасштабної війни з Росією захищали Маріуполь від окупантів. Вирок винесли двом громадянам Великої Британії Ейдену Есліну та Шону Піннеру, а також підданому Королівства Марокко Брагіму Саадуну. Їх визнали «винними в найманстві та вчиненні дій, спрямованих на захоплення влади та повалення конституційного устрою «ДНР».

1.2. Доступ до публічної інформації

Особливістю звітного періоду в Херсонській області було розширення мережі ЗМІ окупантів і подальше обмеження незалежного інформаційного простору:

- запрацював на повну потужність телеканал «Таврія»;
- у центрі кожного району області було започатковано видання газет. Назви цих газет відтворюють назви видань, які існували до окупації. Уся преса розповсюджувалася безкоштовно. Матеріали в газетах готувалися централізовано;
- кожен орган окупаційної влади почав адмініструвати власний телеграм-канал;
- продовжилося захоплення мереж кабельного телебачення та Інтернету. Так, 13 серпня припинила роботу компанія «Норма-4». На її обладнанні планувала виходити російська компанія;
- для організації та управління процесом розповсюдження інформації були залучені російські менеджери та журналісти.

Зі свого боку український підпільний рух намагався розширити розповсюдження інформації та перейшов від розклеювання листівок до видання підпільної газети [«Голос партизана»](#). Вихід першого випуску накладом 1 200 примірників анонсував Рух опору «Жовта стрічка» у своєму телеграм-каналі. Друковане видання було важливим джерелом інформації в умовах інформаційної блокади.

2. Гуманітарна ситуація

Керівництво Донецької області в черговий раз [повідомило](#), що в умовах проведення бойових дій відновити газопостачання області неможливо, через це початок опалювального сезону залишається під великим питанням. Фактично область може забезпечити проживання не більше ніж 230 тис. мешканців у зимовий період. Окрім опалення, можуть виникати проблеми з електрикою, бо з трьох ТЕЦ в області працювала лише одна.

Окуповані території Донеччини продовжили відчувати значну нестачу питної води. У більшості міст вона подавалася за графіком один раз на кілька днів. Фактично окупанти визнали, що змінити ситуацію без запуску каналу Сіверський Донець – Донбас неможливо.

На околицях Маріуполя [виявлено](#) черговий цвинтар, на якому за півтора місяця з'явилося 1 400 нових могил. Річ у тому, що, намагаючись приховати свої злочини, окупаційна адміністрація активно ексгумувала могили в місті, у яких мешканців міста ховали під час активних бойових дій.

За даними голови Луганської ОВА [Сергія Гайдая](#), «гуманітарна ситуація в регіоні просто катастрофічна. Не прибирають біля міст тіла загиблих – немає різниці, чи це військові, чи цивільне населення. У Сєвєродонецьк приїхали з Росії якісь представники медичні... Але люди по лікарні ходять у захисних костюмах, тому що зараз почалася дуже потужна інфекція. Якщо місцеві жителі починають пити воду зі свердловин, у них досить швидко розвиваються хвороби. Це якраз тому, що загиблих не прибрали – і продукти розкладу тіл потрапили у воду».

У зруйнованих населених пунктах критичною залишилася проблема з водопостачанням і водовідведенням. Російські окупанти в [Сєвєродонецьку](#) на вулицях встановили «помивочні» пункти, які

працювали за графіком, замість центрального водопостачання. Також вони не змогли відновити ані каналізацію, ані газопостачання. Навіть представники окупаційної влади почали визнавати свою неспроможність відновити зруйновані міста. Так, очільник так званої «ЛНР» Леонід Пасічник заявив, що окупанти не планують відновлювати Попасну, яку вони ж зруйнували безперервними обстрілами, «бо сенсу особливо немає».

Гуманітарна ситуація в Херсонській області залежала від зони, у якій розташована та чи інша місцевість: звільнені села, які [щоденно обстрілювалися окупантами](#); села на лінії фронту, де тривали бойові дії; села на правобережжі, у яких розміщувалися підрозділи російських військ, що вели бойові дії; обласний центр, населені пункти, у яких окупанти розміщували свої ракетні та артилерійські батареї, збройні склади, техніку, підрозділи другої та третьої лінії, та інші населені пункти. Найбільш складна ситуація була в зоні бойових дій у правобережних ТГ Бериславського та Херсонського районів. Ці населені пункти поступово знищувалися окупантами. У них не було світла, води, не вистачало продуктів, ліків і товарів найпершої потреби. Люди з цих сіл намагалися виїхати, але іноді такі спроби вартували життя. Так, 1 серпня [окупанти розстріляли евакуаційний мікроавтобус](#), який вивозив сімох людей з окупованого селища Старосілля. Дві людини загинули відразу, ще двох з важкими пораненнями доправили до лікарні Кривого Рогу.

Лікарі Херсонщини відмовлялися працювати в умовах окупації та намагалися виїхати. В окремих медичних закладах склалася катастрофічна ситуація. Російська влада спробувала розв'язати це питання та організувала виїзд російських лікарів на Херсонщину.

Через пошкодження ліній електропостачання, опор й обладнання без електропостачання залишилося 33 626 абонентів у 88 населених пунктах Запорізької області. Без газопостачання було 227 607 абонентів у 272 населених пунктах області. На деяких територіях не було можливості відновити роботу станцій, адже вони зазнали суттєвих пошкоджень через обстріли, а виконання ремонтних робіт становило небезпеку для працівників.

2.1. Фільтраційні дії окупаційної влади

У звітний період були зафіксовані злочини окупантів проти мирного населення. Херсонців викрадали, піддавали тортурам, убивали. Викрадення відбувалися на блокпостах, під час фільтраційних заходів, масових обшуків у населених пунктах області та в мікрорайонах обласного центру. Людей хапали на вулицях. Усі ці дії вчинялися без рішень суду, без контролю з боку адвокатів. Часто в обмін на визволення громадянам пропонували викуп. Іноді під час обшуків, якщо в людей знаходили коштовні речі та гроші, то їх конфіскували.

Окупанти на блокпостах могли затримати будь-кого. Точних відомостей про затримання немає. Очевидці розповідали, що на пунктах виїзду з Росії на кордоні з Грузією та Литвою фільтраційні перевірки також стали більш жорсткими. Допити тривали по кілька годин.

На ТОТ Запорізької області продовжували фіксувати випадки викрадення та тримання у заручниках цивільних осіб. [Більше ніж чотири місяці](#) були в заручниках міський голова Дніпрорудного, перший заступник міського голови Енергодара. Людей, яких на добу-дві затримували, набагато більше – понад тисячу.

2.2. Дії окупаційної влади щодо рекрутингу в збройні формування

Продовжилася практика прихованої та насильницької мобілізації. Наприклад, у Маріуполі Донецької області молодих чоловіків [запрошували](#) на роботу пожежними інспекторами, але після цього направляли в Донецьк на навчання, і вони фактично опинялися на військових зборах.

За даними голови Луганської ОВА Сергія Гайдая, російські окупанти розпочали примусову мобілізацію в недавно захопленому Старобільську Луганської області. [«Примусова мобілізація продовжу-](#)

[ється](#), наприклад, на Старобільщині. Чоловіки ховаються, деякі намагаються під будь-яким приводом виїхати, але «квитки» на фронт місцеве населення отримує», – зазначав він. Гайдай додавав, що більшість з тих, хто залишився на захоплених територіях, була впевнена, що їх це не торкнеться.

2.3. Евакуація

2 серпня Кабінет Міністрів України ухвалив [постанову](#) про обов'язкову евакуацію мешканців Донецької області до 13 областей західної та центральної України. Цікаво, що не йшлося про сусідні Дніпропетровську та Харківську області. З метою впорядкування процесу було створено координаційний штаб, який [очолила](#) Віцепрем'єр-міністерка – міністерка з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій Ірина Верещук.

За повідомленням Донецької ОВА, у безпечних районах було підготовлено [майже 390 місць](#) для прийому мешканців області. З них майже п'ята частина – на території Кіровоградської області. Саме тому на першому етапі організована евакуація відбувалася саме туди. Для цього Укрзалізницею [по парних числах серпня](#) був організований спеціальний залізничний маршрут. Місцеві військові адміністрації забезпечували довозення мешканців громад до цього потягу. Через програму обов'язкової евакуації щодня з області виїжджало близько 150 осіб.

Окупаційні адміністрації всіляко [перешкоджали евакуації мешканців захоплених міст у напрямку України](#). Наприклад, для виїзду з Маріуполя в бік Запоріжжя необхідно було отримати спеціальний пропуск (черга на отримання якого становила кілька днів) і пройти додаткову фільтрацію зі співробітниками ФСБ. За даними радника маріупольського міського голови, на той час у місті [перебувало 100–150 тис. мешканців](#). Окупанти намагалися прикрасити дані й називали майже у два рази більшу цифру.

До моменту фактичної окупації майже всієї території Луганської області існувала лише обмежена можливість «тихої» евакуації з Лисичанська в бік України. Про це, зокрема, повідомляв голова Луганської ОВА [Сергій Гайдай](#) у своєму телеграм-каналі. Після окупації Северодонецька і Лисичанська для цивільних мешканців залишився єдиний шлях для виїзду – лише на раніше окуповані території. Місцеві телеграм-канали повідомляли, що в багатьох випадках така евакуація була примусовою.

Російські окупанти в Запорізькій області навмисне створювали перепони для перетину їхніх блокпостів. З 1 серпня вони запровадили [спецперепустки](#) для виїзду із захоплених ними територій. «Документ» українцям потрібно було отримати в окупаційній комендатурі. Водночас для виїзду у Василівці окупанти почали робити копії паспортів і перевіряти персональні дані українців. У черзі на виїзд з ТОТ було більше ніж 800 авто – понад 4 тис. людей. Протягом доби окупанти випускали не більше ніж 200–300 автовок. У Василівці в черзі на виїзд з окупації [померло 10 людей](#).

У Херсонській області були відсутні можливості організувати офіційні канали евакуації. Евакуація мирного населення відбувалася самотужки або за допомогою приватних перевізників та нечисленних волонтерських команд.

3. Робота над ідентичністю

У Херсонській області тривав невійськовий неpubлічний мирний опір і саботаж дій окупантів і лідерів колаборантів з боку активної частини суспільства. Херсонці вивішували українські прапори, зривали російські, розклеювали листівки, писали патріотичні написи на стінах. На вулицях збільшилася кількість випадків повсякденної розмови українською мовою.

Також частина суспільства намагалася самоізолюватися, максимально обмежити контакти з окупаційною адміністрацією, піти у «внутрішню еміграцію» або виїхати за межі окупаційної зони. Створювалися своєрідні внутрішні закриті та вільні від впливу окупантів неструктуровані середовища, які системно підтримували одне одного через свої волонтерські центри та своєрідні товариства взаємодопомоги.

У населених пунктах на ТОТ Запорізької області спостерігався спад громадянської проукраїнської активності. Давалася взнаки ситуація з викраденнями місцевих мешканців з проукраїнською позицією. Впливала на настрої населення нестача продовольчих і господарських товарів, медикаментів.

Після того, як окремі населені пункти Луганської області попадали під контроль окупаційних військ, майже відразу розпочинався процес створення пропагандистських матеріалів про масову підтримку дій РФ на окупованих територіях. З людьми, що декілька місяців провели в підвалах і сховищах без зв'язку, у повній інформаційній ізоляції, знімали сюжети, що дискредитували дії українських військових і перекладали на них відповідальність за руйнування населених пунктів.

Окупація спричинила кардинальні зміни в суспільному середовищі. На окупованих територіях панувала атмосфера недовіри та остраху. Люди не наважувалися відкрито говорити про свою позицію та займалися лише виживанням.

Також склалася загрозна тенденція сприймати всіх, хто залишився на окупованих територіях, лише як прихильників «руського міру». Хоча будь-які узагальнення в таких питаннях не були обґрунтованими з огляду на стрімкий розвиток ситуації. Фіксувалися ознаки дегуманізації всіх тих, хто залишився в окупації, через застосування принизливих назв (типу «ждуни»). При цьому справедливе обурення викликали зафіксовані прояви колабораціонізму та відкритої підтримки окупаційного режиму.

3.1. Зміни в стандартах освіти

У Херсонській області окупанти докладали значні зусилля для русифікації освіти і того, щоб з вересня запустити освітній процес в області. Місцевим колаборантам поставили завдання продемонструвати, що українські діти на ТОТ будуть «щасливі» навчатися російською мовою і за російськими програмами.

Для цього росіяни сформували «управління освіти». Ним опікувалася представниця «адміністрації» Херсонської області Тетяна Кузьмич. Також працював «міністр» Михайло Родиков, який з 2015 по 2018 рік займався адаптацією під російські стандарти системи освіти в Севастополі.

По всій області проводилися «співбесіди» з керівниками шкіл і позашкільних закладів освіти. Окупанти частину директорів викрадали та вивозили «на підвал», але директори та вчителі масово відмовлялися працювати в школах і намагалися виїхати на вільну територію. На їх місце приходили малокваліфіковані кадри, які часто не мали педагогічного стажу. Учителям пропонували високі зарплати, вищі навіть за середні по Росії.

Після значних зусиль окупантська адміністрація оголосила про відкриття 18 зі 64 шкіл. Подібний підхід полегшив завдання, і з трьох-п'яти шкіл можна було зібрати один комплект учителів. Проте виникла інша проблема: батьки масово відмовлялися віддавати дітей у школу. У цих умовах окупантська адміністрація намагалася запровадити політику «батого та пряника» з додаванням пропагандистських заходів. «Влада» обіцяла, що учні молодших класів будуть забезпечені безкоштовним харчуванням, дітей будуть безкоштовно привозити в «базові» школи, у кожній школі буде підключений Інтернет тощо. З іншого боку, в області стали активно розповсюджуватися чутки, що якщо батьки не віддадуть дітей до шкіл, то їх позбавлять батьківських прав й оштрафують. В умовах політики терору та залякування подібні чутки сприймалися дуже серйозно.

Також окупанти активно готувалися до нового навчального року майже на повністю окупованій території Луганської області. В одному з пропагандистських каналів повідомлялося, зокрема, що Северодонецьк відвідала «заступниця міністра освіти та науки «ЛНР». Задекларована мета візиту – визначити проблемні питання в процесі запуску навчально-виховного процесу в Северодонецьку. «Чинівниця» відвідала п'ять навчальних закладів, які начебто планували відкрити у вересні. При цьому на світлинах, що ілюстрували інформацію про візит, були помітні суттєві руйнування.

На умовах анонімності окремі мешканці повідомляли, що «нова влада» погрожувала, що батьків, які не віддадуть своїх дітей до школи, позбавлятимуть батьківських прав. Також стало відомо, що колаборанти обходили будинки з метою перевірки наявності дітей у родинах і їх запису до школи. Подібна ситуація фіксувалася і в Запорізькій області.

3.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення

За даними моніторингу Херсонської області, окупанти продовжили приділяти увагу символічному простору. Так, 5 серпня «заступник глави воєнно-громадянської адміністрації» оголосив про намір повернути старі назви населених пунктів, зокрема [Цюрупинськ місту Олешки](#). 14 серпня окупанти підйомним краном [знесли пам'ятники](#) до Дня Незалежності України та Героям України. 20 серпня в центрі селища був [відновлений пам'ятник](#) Владіміру Леніну.

4. Зміни в соціальній структурі

Російська влада пообіцяла виділити 6 млрд рублів на бюджетні потреби Херсонської області. Про це 3 серпня заявив під час робочої поїздки в Херсонську область [заступник голови уряду РФ Марат Хуснуллін](#). Захоплення відділень Укрпошти унеможливило отримання пенсіонерами української пенсії, що відразу поставило тисячі громадян України у залежне становище від волі окупантів.

За підсумками роботи в I півріччі 2022 року Пенсійного фонду України в Запорізькій області пенсіонери Запорізької області, у тому числі на ТОТ, своєчасно та в [повному обсязі отримували пенсійні виплати](#). 3 серпня через значне зростання загрози життю працівників Укрпошта [змушена була припинити доставку й виплату](#) пенсій на ТОТ Запорізької області.

У Мелітополі Запорізької області окупаційна влада [вводила в оману](#) пенсіонерів, розповідаючи їм про необхідність отримання паспортів РФ для пенсій, лякаючи тим, що Україна перестане нараховувати їм кошти.

4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю тощо

За даними моніторингу, у Херсонській області діяльність громадських організацій і незалежних волонтерських ініціатив сконцентрувалася на допомозі соціально незахищеним верствам населення. Це могло стурбувати окупантів. Так, у червні – липні до «традиційних» категорій, що піддавалися репресіям, додалися волонтери, які працювали в окупації. Імовірно, окупанти намагалися перерізати всі канали допомоги мешканцям окупованих територій, які дозволяли їм утриматися від контактів з колаборантами та не опинитися в залежності від окупаційних адміністрацій заради виживання.

II. ТЕРИТОРІЇ ПІД УПРАВЛІННЯМ УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ

Обстріли Миколаєва та області не припинялися, а в окремі періоди посилювалися. Місто ввійшло в трійку антирейтингу за обстрілами після Харкова. Руйнувань зазнали об'єкти [соціальної та житлової інфраструктури](#) ([навчальні заклади](#), житлові будинки), через обстріли в області горіли поля. Для посилення оборони Миколаївщини в кінці липня знову був призначений [генерал Дмитро Марченко](#).

У місті намітився великий ризик [зриву опалювального сезону](#). Оскільки вода в мережі містила важкі метали, а головне – великий рівень солі, то закачувати її в опалювальні мережі міста було неможливо. Альтернативні джерела закачування прісної води для мережі опалення тільки розроблялися. Але загального об'єму води зі свердловин може не вистачити на всю мережу. Інша проблема – порушення цілісності багатоквартирних будинків, що попали під обстріл, і неможливість потрапити у квартири, де пошкоджені вікна та мережі, через виїзд мешканців. Тому обговорювалася можливість примусової евакуації з міста.

Одеська область також піддавалася систематичним ракетним атакам, акваторія Чорного моря біля узбережжя замінована. Здебільшого ворог цілив в інфраструктурні об'єкти на території міста Одеса, міст через Дністровський лиман у селищі Затока, а також військові та інфраструктурні об'єкти в Білгород-Дністровському й Одеському районах. Високою залишалася [мінна небезпека](#). За період повномасштабного вторгнення біля узбережжя області було виявлено та знешкоджено п'ять протикорабельних мін. Продовжували фіксувати випадки загибелі відпочивальників під час купання через детонацію мін.

1. Зміни в системі управління

1.1. Рішення влади, що позначилися на згуртованості

Протистояння у війні з Росією вплинуло на розвиток суспільно-політичної ситуації в цільових областях (Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській, Закарпатській, Чернівецькій, Одеській і Миколаївській) у звітний період. Її визначали забезпечення нормальної життєдіяльності регіону; створення умов для ВПО; підтримка релокованих підприємств; виконання функцій і завдань, що стояли перед областю, щодо підтримки армії.

>> **МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ З РЕГІОНАМИ-ПАРТНЕРАМИ**

Протягом першої половини липня в Закарпатській ОВА і облраді посилювалася міжнародна співпраця з регіонами-партнерами, зокрема в Австрії та Чеській Республіці. Таким чином, активізувалися не міжрегіональні зв'язки всередині України, які після початку вторгнення будувалися навколо гуманітарної допомоги, а міжнародні зв'язки на рівні регіонів-партнерів.

Придунайські громади Одещини – Ізмаїл та Рені – продовжили активну співпрацю з румунськими громадами та організаціями щодо отримання гуманітарної допомоги для ВПО, яких багато в цих містах. Одеса й надалі отримувала гуманітарну допомогу від міст-побратимів – [Регенсбурга](#), [Йокогами](#) тощо.

Укладене в червні побратимство з німецьким містом Мангайм у липні – серпні принесло Чернівцям [два низькопідлогові автобуси](#) та [дві карети швидкої допомоги](#), які передали міським лікарням. Ще одне авто такого типу [подарувала громада чеського міста Оломоуц](#).

>> ГУМАНІТАРНІ ШТАБИ

З другої половини червня припинив роботу обласний гуманітарний хаб, створений і координований Закарпатською ОВА з березня на базі індустріального парку «Соломоново» та заводу «Єврокар». Голова Закарпатської ОВА Віктор Микита в інтерв'ю місцевим журналістам анонсував, що його інституція вирішила «вийти з питання гуманітарки» й не бути посередником, а координувати напряду донорів з представниками інших регіонів, які потребують гуманітарної допомоги.

У моніторингу Чернівецької області також відзначено, що затребуваний у перші два-три місяці повномасштабної війни формат гуманітарних штабів при військових адміністраціях у липні став вичерпуватися. Наприклад, у середині червня внаслідок корупційних скандалів і супутніх іміджевих втрат керівництво Чернівецької ОВА вирішило згорнути діяльність Гуманітарного штабу Буковини (інша назва – [«Гуманітарний штаб «Олімпія»](#)).

Проте в Тернополі при міській раді продовжили роботу два [гуманітарні штаби](#). При Одеській ОВА також працював Координаційний гуманітарний штаб Одеської області.

>> МІЖРЕГІОНАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ

1 серпня в Ужгороді голови Закарпатської та Луганської ОВА підписали [Угоду про співробітництво та партнерство](#) між Закарпатською і Луганською ОВА. Відтепер на базі Закарпатської ОВА на період воєнного стану буде працювати група фахівців Луганської ОВА, яка опікуватиметься гуманітарними питаннями ВПО.

>> РЕАБІЛІТАЦІЙНІ ЦЕНТРИ

У моніторингу Закарпатської області згадано намір збудувати новий [реабілітаційний центр](#) для військових і цивільних на базі санаторію «Човен» на Хустщині. Це було анонсовано як на рівні Закарпатської ОВА, так і в межах Плану післявоєнного відновлення України, презентованого на Міжнародній конференції з питань відновлення України в місті Лугано у Швейцарії.

>> КОМПЕНСАЦІЇ КОМУНАЛЬНИМ ЗАКЛАДАМ, ЯКІ НАДАЛИ ПРИХИСТОК

На початку липня в Чернівецькій ОВА повідомили, що з держбюджету [громадам компенсовано березневі витрати на комунальні послуги](#) в тих закладах й установах, які надавали прихисток переселенцям. Компенсацію розміром понад 10 млн грн отримали 125 закладів у 34 громадах області.

>> ВІДЗНАКИ

На Івано-Франківщині [заснували](#) відзнаку – медаль «Доблесть Прикарпаття». Її вручатимуть «за жертвовність та зусилля, проявлені у волонтерській діяльності, організації та наданні матеріальної, фінансової та іншої допомоги ЗСУ, іншим військовим формуванням України для відсічі збройної агресії РФ, спрямованої проти суверенітету і територіальної цілісності України».

1.2. Доступ до публічної інформації

За даними моніторингу Одеської області, доступ до публічної інформації залишився суттєво обмеженим. Органи виконавчої влади та ОМС, особливо обласного рівня, закрили більшу частину суспільно важливої інформації на своїх сайтах. Щоправда, [Одеська міська рада](#) наприкінці червня почала розміщувати рішення міськвиконкому та міської ради, але водночас залишила прихованими регламент, усю інформацію про депутатів, усі довоєнні рішення, інформацію про всі структурні підрозділи ради і на інформаційні запити відмовлялася надавати інформацію, посилаючись на воєнний стан.

Виконавчі органи залишилися «закритими» – про це йдеться в моніторингу Миколаївської області. Окрім інформації про евакуацію, роботу комунальних служб, логістику розподілу гуманітарної допомоги, «прильоти» та руйнування, інших відомостей на офіційних джерелах немає.

2. Робота над ідентичністю

2.1. Дискусії про національну ідентичність. Спільні цінності

У Закарпатській області зафіксовані дві маніпулятивні, дезінформаційні та провокаційні кампанії на тему українсько-угорських відносин, зокрема:

- [дезінформація в угорських медіа](#) про те, що скульптуру угорського поета Шандора Петефі в Ужгороді одягли у військову форму ЗСУ, яку активно поширили угорські медіа;
- [фейковий лист](#) від імені однієї з двох провідних угорських організацій КМКС (Товариство угорської культури Закарпаття) про допомогу «примусово мобілізованим угорцям».

Також Закарпаття опинилося в епіцентрі уваги українських центральних медіа на тлі [маніпуляції / дезінформації](#) про те, що Угорщина має і приготувала військові сценарії для захисту угорської громади Закарпаття, а угорські війська начебто «готові перейти кордон».

В Одеському регіоні продовжили активно діяти [російські ботоферми](#). Крім цього, була зафіксована діяльність ворожих телеграм-каналів. Список таких каналів 15 липня [оприлюднила Служба безпеки України](#) разом з низкою інших українських інституцій. Він містить 100 телеграм-каналів, у тому числі два одеські – «Типичная Одесса» та «Одесский фраер».

2.2. Мова: мова управління та публічної сфери, освіта, ЗМІ, мова повсякденного спілкування

16 липня набрали чинності нові норми [Закону](#) України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та була запроваджена адміністративна відповідальність за порушення. Закарпатська область практично не фігурувала у звітах про порушення мовного законодавства після його ухвалення, попри медійний стереотип про те, що представники національних меншин не володіють українською мовою, насамперед угорці. Утім, факт запровадження адміністративної відповідальності (штрафів) на тлі великої кількості ВПО в регіоні міг бути основою для побутових конфліктів на мовному ґрунті.

В Одеському регіоні були зафіксовані заяви посадовців-освітян про відмову від викладання російської мови в середніх загальноосвітніх закладах. Так, очільниця відділу освіти міста [Чорноморськ](#) повідомила, що школи вирішили з вересня не викладати російську мову. В Одесі директорка департаменту освіти та науки Одеської міськради заявила, що всі одеські школи перейшли на навчальні плани, у яких [немає російської мови](#) в інваріантній складовій. Можуть бути винятки як факультативи на вибір батьків.

У Новодністровській громаді Чернівецької області із середини червня [запрацював розмовний клуб «З Україною у серці»](#), у якому працювали вчителі української мови та літератури місцевих шкіл, а також волонтери. Заняття були спрямовані на подолання мовного бар'єра та вільне володіння українською мовою, їх відвідували переселенці громади з Харкова, Херсона, Миколаєва, Луганська, Маріуполя. [Розмовний клуб](#) для тимчасово переміщених осіб організували і в Тернопільському мистецькому коледжі.

2.3. Зміни в стандартах освіти

За даними моніторингу Івано-Франківської області, гострим залишалося питання підготовки до нового навчального року в школах і форми його організації. Так, станом на 11 серпня [39,2% перевірених за-](#)

[кладів](#) були готові до нового навчального року. Форму навчання вирішили визначити разом з батьками і освітянами, але головним залишалось питання безпеки учасників навчального процесу.

Окрім того, до кінця ще не було розв'язане питання переселення ВПО з приміщень навчальних закладів. У 68 закладах загальної середньої освіти області [проживали 1 811](#) ВПО. З 62 закладів потрібно було переселити 1 658 осіб. Були 32 альтернативні заклади, у які можна перемістити 733 особи. Ці приміщення потребували незначних капіталовкладень, і ТГ також могли співфінансувати ремонтні роботи з власних бюджетів. Така ж ситуація склалася і в інших цільових областях.

У Чернівецькій області чиновники заявили про [гостру потребу в поповненні парку шкільних автобусів](#), адже понад 100 одиниць такого транспорту в межах мобілізації передали на потреби ЗСУ. Тому обласна та місцеві влади вирішили укласти угоди на підвезення учнів з приватними перевізниками.

В Одесі потроху [відновлювали роботу дитячі садочки](#). Протягом звітного періоду чотири садочки повернулися до роботи. Пріоритет надавався дітям, чії батьки можуть довести, що працюють офіційно.

2.4. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення

Миколаївська міськрада 28 липня [скликала першу сесію](#) з початку повномасштабного вторгнення. Серед питань, які розглядалися, – перейменування вулиць. Вулицю Московську перейменували на Маріупольську. За словами міського голови [Олександра Сенкевича](#), який ініціював це рішення, Миколаїв не повинен мати назву топоніма, пов'язану зі столицею держави-агресора. На сайті міської ради [Юж-ноукраїнська](#) відбувалося голосування містян за нову дерусифіковану назву міста. На моніторинговий період лідирували два варіанти – Південноукраїнськ і Гард.

У громадах Одеської області розгорнулася кампанія з дерусифікації та деколонізації назв вулиць та інших топонімічних об'єктів, а також зносу або перенесення пам'ятників, пов'язаних із СРСР або Російською імперією. Навіть [Українське Дунайське пароплавство](#) оголосило про початок кампанії з перейменування флоту, змінюючи назви суден, надані їм у радянські часи.

У самій Одесі продовжилася палка дискусія навколо пам'ятника російській імператриці Катерині II. Низка громадських організацій і рухів послідовно вимагає знести його. Електронна петиція до Глави держави з вимогою знести пам'ятник набрала необхідну кількість голосів, Президент розглянув її і [переадресував](#) питання до міської ради Одеси. Нового імпульсу обговоренню надала заява міністра культури та інформаційної політики Олександра Ткаченка про те, що [міністерство не проти демонтажу](#) цього пам'ятника.

Ще один великий скандал навколо символіки розгорівся знову ж таки в Одесі з приводу якоря-серця – офіційного логотипа міста. Річ у тому, що ще 2012 року московська «Студія Артемія Лебедева» розробила фірмовий стиль Одеси та логотип міста у вигляді якоря-серця. Логотип досі використовується на офіційних документах і рекламних матеріалах міста, його друкують на футболках, чашках та інших товарах, пов'язаних з Одесою. Окрім того, на Ланжеронівській стоїть скульптура якоря-серця, а одеська мерія періодично відправляє її аналоги для встановлення в містах-побратимах. Питання неприпустимості використання лого, розробленого російським дизайнером, неодноразово порушувалося, починаючи з 2014 року, але критичного рівня досягло, коли Артемій Лебедев 12 липня прибув у тимчасово окупований Энергодар і [сфотографувався на даху захопленої Запорізької АЕС](#). Він назвав це своєрідним актом відплати українській владі, оскільки з 2017 року йому заборонено в'їзд до України.

У звітному періоді в Чернівецькій області тривало перейменування вулиць, демонтаж пам'ятників радянської доби та дерусифікація. На початку серпня міський голова Чернівців Роман Клічук зі словами *«вважаю, усе, що пов'язано з руззкімі та радянським, треба викреслити з нашого життя»* повідомив, що міськвиконком нарешті ухвалив рішення про місце, куди перенесуть радянські об'єкти культурної спадщини місцевого значення.

Щодо перейменування вулиць, то найгучніше прозвучала ініціатива в Кіцманській громаді – [переназвати вулицю Тургенєва на честь британського прем'єр-міністра Бориса Джонсона](#). Міський голова виступив автором цієї ідеї.

У «Гончаренко-центр Чернівці» [закликали приносити книги російських авторів, щоб здати їх на макулатуру](#), а на отримані кошти закупити сучасну українську літературу для сільської бібліотеки с. Драчинці. У Чернівецькій обласній універсальній науковій бібліотеці імені Михайла Івасюка повідомили, що [списали понад 50 тис. книг російської та російськомовної літератури](#). Такі процеси тривали і в інших бібліотеках, зокрема навчальних закладів (ідеться про Чернівецький обласний фаховий коледж мистецтв).

2.5. Свобода віросповідання

У Чернівецькій області релігійні організації демонстрували приклади незалежної від конфесійної належності співпраці. Так, у смт Путила [відбулася спільна літургія](#) прихожан місцевих храмів Православної церкви України (ПЦУ) й Української греко-католицької церкви, це подавали як добрий урок єднання в непростий час.

Також суттєвою зміною в релігійній сфері стало [рішення старообрядницької громади міста Чернівці про вихід з підпорядкування Московській митрополії Російської старообрядницької церкви](#). Про це очільники громади зареєстрували відповідну заяву у відділі з питань охорони культурної спадщини, національностей та релігії Чернівецької ОВА.

Негативну реакцію викликало рішення місцевих кліриків Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП) не скасовувати вже традиційну «хресну ходу» з міста Чернівці до міста Сторожинець на вшанування пам'яті царственного страсотерпця імператора Ніколая II та його сім'ї. Цей захід відбувається орієнтовно з 2012–2013 рр., проте зараз реакція на його символічне навантаження стала більш різкою.

На сесії Львівської міської ради було вирішено [заборонити](#) на території Львівської міської ТГ діяльність УПЦ МП та релігійної секти «догналітів» як таких, що несуть загрозу національній безпеці України. Напередодні на засіданні Львівської районної ради 28 червня більшістю голосів було [ухвалено заборону діяльності УПЦ МП](#) на території району. Окрім того, депутати звернулися до Верховної Ради України з вимогою заборонити діяльність УПЦ МП на всій території України. Парафіям Московського патріархату, які ще залишилися на території Львівського району, дали 14 днів на перехід до ПЦУ.

3. Спільна справа

3.1. Взаємодія на рівні спільнота – влада. Довіра до рішень влади. Реагування на потреби та бізнесові й громадські ініціативи

>> РЕЛОКАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ

Тривала релокація українських підприємств, розташованих у зоні активних бойових дій. За даними моніторингу Чернівецької області, релоковані підприємства продовжили робити внесок в економіку області. Так, у Державній податковій службі повідомили, що [вісім таких підприємств сплатили майже 4 млн грн податків](#). Усього на податковому обліку на кінець липня перебувало 57 суб'єктів підприємницької діяльності з інших регіонів.

Серед компаній, які переїхали у Львівську область, переважали підприємства легкої промисловості (30); торгівлі (29); машинобудування (23); металообробки (22); харчової промисловості (19). Завдяки релокації на Львівщині вдалося створити 4 511 робочих місць.

За інформацією Закарпатської ОДА, станом на початок липня в область було релоковано близько 400 підприємств, що становило 50% від усіх переміщених компаній у країні. Проте в моніторингу зазначено, що брак робочої сили для місцевих і релокованих підприємств може поставити під питання функціонування підприємств у регіоні.

В Івано-Франківську область було релоковано 80 підприємств, які розмістилися в 15 ТГ. 50 з них знайшли притулок в Івано-Франківській ТГ. Підприємці відзначали допомогу місцевої влади та сприяння населення, хоча існували проблеми з розміщенням працівників, перевезенням устаткування та організацією виробничих процесів.

Також маємо приклади релокації медичних закладів. Центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю «Донбас» перемістився на Івано-Франківщину і вже зміг щодня надавати допомогу 20–30 особам.

>> ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ

20 липня уряд ухвалив рішення про [створення в Чернівецькій області двох нових індустріальних парків](#) – «Хотин Invest» та «Енергія Буковини» в Хотинській і Сокирянській міських громадах відповідно. У першому планували віддати перевагу переробній галузі, промисловим підприємствам і логістиці, у другому – деревообробці, переробленню та зберіганню зернових, зернобобових і фруктово-ягідної сировини, логістиці й альтернативній енергетиці. Керівники деяких з шести релокованих до м. Хотин бізнесів уже [заявили про наміри побудувати свої заводи](#) в індустріальному парку «Хотин Invest».

За даними моніторингу Івано-Франківської області, влада активно сприяла релокації бізнесу на територію області. Однією з таких форм було створення індустріальних парків. Заступник міського голови заявив про план створення на території громади [чотирьох індустріальних парків](#) площею від 20 до 40 га в приміських селах. Вони мають відповідати всім стандартам індустріальних парків, тому це дасть можливість перемістити туди частину нових підприємств, яких, за словами посадовця, за цей час виникло понад 220.

На рівні Закарпатської ОВА, а також ТГ активно комунікувалося питання створення індустріальних парків з огляду на нове законодавство України. Уже після вступу в силу було офіційно зареєстровано індустріальний парк [«Марамуреш»](#) у Солотвинській ТГ (Тячівський район), який має стати кластером меблевого виробництва та деревообробки.

Для Івано-Франківської області дуже важливо було використати близькість до кордонів Європейського Союзу, який давно став основним торговельним партнером України. У цьому плані заслуговує на увагу новина про можливість здійснення [залізничного сполучення між Ужгородом та Івано-Франківськом](#). Планувалося, що поїзд, який об'єднає два обласні центри, курсуватиме через Рахів. Особливість маршруту полягає в тому, що близько 30 км колії в напрямку Прикарпаття пролягають через територію Румунії. Відкриття такого маршруту може скоротити логістичне плече для експорту в Європейський Союз і мати велике значення для розвитку економіки та сприяння обороні.

>> МІСЦЕВІ ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ

Повномасштабна війна Росії проти України [вплинула на можливість бізнесу реалізовувати продукцію та надавати послуги](#), спричинила серйозні випробування для економіки громад і їхніх мешканців. Щоб не допустити припинення економічної активності суб'єктів господарювання, ОМС Львівської області ухвалили низку рішень про надання пільг чи звільнення від орендної плати окремих категорій орендарів.

У середині липня Чернівецька міська рада ухвалила рішення про надання пільг підприємцям міста. Зокрема, знизили вартість послуг на кількох ринках, проте не підтримали ініціативу відновити пільгу на сплату підприємцями податку на нерухоме майно, яка діяла в місті у 2015–2021 рр.

3.2. Взаємодія на рівні суспільства. Ініціативи. Довіра між групами

>> ДОПОМОГА АРМІЇ

У моніторингу Львівської області звернуто увагу на роботу [Львівського оборонного кластера](#), який об'єднав спеціалістів оборонних підприємств, волонтерів і виробничі потужності з усієї країни для забезпечення військових якісними бронежилетами. За три місяці роботи було передано понад

50 000 бронезилетів ЗСУ, а кластер почав реалізовувати [три нові проєкти](#) – бронезилети для медиків; модернізація автівок для фронту; гуманітарне розмінування.

Львівська ІТ-компанія «SoftServe» оголосила про [закупівлю 29 автомобілів швидкої допомоги та обладнання до них для потреб військових](#). Додатково працівники компанії пожертвували до корпоративного благодійного фонду ще 2 млн грн, які планували використати на медичну допомогу на фронті.

За даними моніторингу Івано-Франківської області, місцеві фонди та громадські об'єднання продовжили активно допомагати ЗСУ. Пріоритетом залишалася підтримка військових частин й окремих військовослужбовців – вихідців з області. Проте необхідно відзначити зменшення обсягу фінансової допомоги з боку населення, що було загальноукраїнською тенденцією.

В Одеській області координація між волонтерами та військовими залишалася на високому рівні. Ще з 2014 року в Одесі було створено низку волонтерських груп для допомоги військовим, і за цей час сформувався певний розподіл шефства груп над військовими частинами.

У Чернівецькій області в Центрі первинної медико-санітарної допомоги Глибоцької громади працівники [зачаткували ініціативу «Банк ліків»](#). Працівники центру за власні кошти закуповували медичні препарати для військових (вихідців з громади) і надсилали їх до місця дислокації їхніх підрозділів – у Херсон, Сєверодонецьк і Запоріжжя.

Громади храмів ПЦУ в Глибоцькій громаді зібрали кошти для закупівлі трьох тактичних дронів для захисників; у Веренчанській – передали армії два автомобілі.

>> ВОЛОНТЕРСТВО

Ситуація з укриттями та бомбосховищами залишалася критичною в Одеській області. З одного боку, [міська рада декларувала наявність](#) понад 130 бомбосховищ та укриттів і навіть створила їх [інтерактивну мапу](#), але з іншого – кількість цих бомбосховищ була критично малою з огляду на кількість населення і невідповідність безпековим вимогам. Частково розв'язанню цієї проблеми намагалися сприяти волонтери. Так, [активісти ГО «#Зацікавлені»](#), «Двор-Scena. Рух за відродження одеських дворів» і «Фонд розвитку міста Одеси» утеплювали й оздоблювали наявні укриття та укомплектовували їх питною водою, електрогенератором, ліками, іграшками та наборами для дитячої творчості.

Водночас і волонтери, і представники Координаційного гуманітарного штабу в неформальних бесідах продовжили вказувати на суттєве зменшення обсягів гуманітарної допомоги, а також скаржитися на моральне й ресурсне виснаження багатьох волонтерів, особливо малих і маловідомих рухів.

У моніторингу Закарпатської області зазначено, що зберігався високий рівень активності місцевих волонтерських організацій, причому по всьому регіону, а не тільки у великих містах. Залучення громадян до волонтерства було на високому рівні, як і рівень довіри до волонтерів, попри скандали попередніх місяців, коли проти керівниці однієї з провідних волонтерських спільнот («Рух підтримки закарпатських військових», Галина Ярцева) було порушено кримінальну справу за підозрою в торгівлі гуманітарною допомогою.

Цікавою тенденцією у волонтерстві та краудфандингу стало «особисте волонтерство», коли людина із соціальним капіталом збирала кошти у своїй «бульбашці» на конкретні потреби, ділилася досвідом, звітувала, пропонувала експертизу. Ідеться про мультиплікування рольової моделі, яку, мабуть, найбільш яскраво сьогодні в Україні презентує Сергій Притула. Це рольова модель, яка будується на особистому бренді, довірі, контакті. Найбільш яскравим прикладом такої рольової моделі в Закарпатській області є письменник і перекладач [Андрій Любка](#), який збирає кошти, закуповує та доставляє автомобілі для військових на передову.

Миколаївські гуманітарні штаби об'єднали зусилля для підвищення прозорості й контролю видачі гуманітарної допомоги населенню. З цією метою різні волонтерські організації домовилися про створення [CRM-системи](#) (система управління взаємовідносинами з клієнтами, скорочення від англ. Customer Relationship Management) для єдиної реєстрації отримувачів пакунків, щоб мінімізувати ризик «гуманітарного туризму» та допомагати миколаївцям і ВПО, які залишаються в місті, ще більш ефективно.

У моніторингу Чернівецької області висвітлили [історію чернівчанина Ігоря Логвінова](#), який спільно з 12 однодумцями заснував БО «БФ «Фрідом траст» і разом з командами волонтерів «Стоп Восток» і «Хелп піпел» евакуював понад 1 300 людей з Києва, Сєверодонецька, Лисичанська, Бахмута,

Краматорська та інших міст. При цьому [понад 600 з тих, кого вивезла чернівецька команда](#), – це маломобільні люди з вадами зору, слуху.

>> ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА

[Головний залізничний вокзал м. Львова в липні отримав чергову гуманітарну допомогу](#) від актора та засновника благодійної організації «CORE» Шона Пенна. Це була четверта партія вантажу з моменту його візиту на Львівщину. На головному залізничному вокзалі допомагали всім людям, які евакуювалися на Львівщину. У спеціально облаштованих наметах можна було перепочити, поїсти, отримати інформацію про місця для поселення тощо. Найуразливіші категорії населення, які прибували, – люди похилого віку та особи з інвалідністю.

>> НИЗОВА САМООРГАНІЗАЦІЯ, УСПІШНІ ФАНДРЕЙЗИНГОВІ ІНІЦІАТИВИ

У звітному періоді ЗМІ Чернівецької області публікували історії з прикладами низової самоорганізації (поза громадськими організаціями чи благодійними фондами), успішних фандрейзингових ініціатив. Серед них:

- *Проведення публічних заходів* задля збору коштів на потреби ЗСУ чи гуманітарної підтримки. До прикладу, Служба автомобільних доріг у Чернівецькій області ініціювала [благодійний шаховий турнір](#), кошти з якого передали фонду «Повернись живим» для придбання тепловізорів.
- *Ініціативи професійних чи самоорганізованих спільнот*: історії переселенців, які інтегруються в місцеві спільноти через громадську активність. Так, у Хотинській громаді [тимчасово переміщений киянин безкоштовно навчав дітей](#) тайського боксу, боксу та кікбоксингу.
- *Індивідуальні ініціативи публічних чи звичайних людей*: медіа активно висвітлювали історії дітей-волонтерів – чернівецьких [ліцеїстів, які сплели дві кікімори](#); [11-річного переселенця у Чернівцях, який зібрав 50 тис. грн на реабілітацію](#) солдату, що втратив ногу в бою.

Прикладом згуртованості на Закарпатті була ініціатива [«Chysto.de»](#). Це екопікніки на Вільшанському водосховищі, засновані подружжям з Мукачєва Романом і Оленою Жук, які об'єднали місцевих екоактивістів і молодь з інших регіонів України. Проєкт залучав до популяризації відомих артистів. Ініціатива продовжувала діяти попри загибель на фронті одного із засновників: Роман Жук, який долучився до ЗСУ як доброволець, загинув у травні 2022 року.

4. Зміни в соціальній структурі

4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю

Від початку повномасштабної війни на Львівщину евакуювали понад тисячу дітей-вихованців інтернатів, центрів соціально-психологічної реабілітації та притулків з різних областей України. На час написання звіту в області проживали 633 дитини ВПО, з яких 344 – сироти.

20 липня у Львові відкрили [Центр матері і дитини «Незламні матусі»](#) для вагітних переселенок. Одночасно в ньому можуть жити понад 100 осіб (вагітних або породіль з дітьми).

Чернівецькі ЗМІ розповідали про [чернівецький осередок ГО «Інсайт»](#), який допомагав переселенцям з вразливих груп. Організація створила та підтримувала прихисток для ЛГБТК, прийнявши за три місяці понад 120 людей.

Відома благодійниця Марта Левченко анонсувала [початок проєкту «Наші діти»](#), спрямованого на допомогу дітям, чії батьки загинули на фронті та внаслідок російських обстрілів. При цьому він мав охопити не лише Чернівецьку, а й інші області.

4.2. Потреби вимушених переселенців. Реагування

>> ЖИТЛО ДЛЯ ВПО

[Понад 6,6 млн осіб](#) в Україні – ВПО, згідно з даними дослідження, проведеного Міжнародною організацією з міграції (МОМ) з 17 до 23 липня 2022 року. Це 15% від загального населення України. Порівняно з кінцем червня показник зріс, тоді МОМ нарахувала близько 6,3 млн ВПО. Люди продовжували виїжджати зі сходу, півдня та півночі України.

Постановою уряду [№ 495](#) затверджено такі порядки:

- Порядок формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання, обліку та надання такого житла для тимчасового проживання ВПО;
- Порядок викупу, будівництва житла з метою передачі для тимчасового проживання ВПО;
- Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на викуп, будівництво житла з метою передачі для тимчасового проживання ВПО.

У Львівській області ТГ спільно із забудовниками визначили 86 житлових будинків з можливістю викупу 1 858 квартир. Житло надаватимуть безкоштовно в тимчасове користування на термін до одного року. Також буде можливість продовжити час перебування, якщо не вдалося знайти інше місце проживання. Першочергове право на помешкання матимуть багатодітні сім'ї та сім'ї з дітьми, вагітні жінки, особи, які втратили працездатність, і пенсіонери.

Також голова Львівської ОВА повідомив про [формування додаткового переліку гуртожитків](#), які включають у Програму реалізації інфраструктурних проєктів у Львівській області. У межах цієї програми в області вже ремонтували 14 гуртожитків закладів професійно-технічної освіти. Там поселять понад тисячу вимушених переселенців. На реалізацію Програми в обласному бюджеті передбачили майже 54 млн грн.

Понад 1 тис. осіб проживала в трьох модульних містечках у Львові. Ще 40 ВПО отримали помешкання в модульному містечку у Львівському районі. Також тривали підготовчі роботи для спорудження модульних містечок на 800 людей у Стрийському, Червоноградському та Дрогобицькому районах.

На території Вижицької громади Чернівецької області [почали зводити модульне містечко для переселенців](#). Планують, що [два роки люди зможуть жити безкоштовно](#), оплачуючи комунальні послуги, а потім мають визначитися – переїжджати чи викупити для себе це житло.

За даними моніторингу Закарпатської області, міжнародні організації та їх місцеві представники активно шукали об'єкти, які можуть бути переобладнані під житло для ВПО. Такі проєкти планувалося втілити в Нижньому Селищі, Колочаві, Синевирі, Синевирській Полянні. Це гірська частина Закарпатської області.

Благодійний фонд [«Карітас»](#) в Івано-Франківську запровадив гранти для ВПО терміном на три місяці для оренди житла, що мало сприяти адаптації осіб з певних категорій в обласному центрі.

>> ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВПО

Ситуація з працевлаштуванням ВПО залишалася доволі критичною і була однією з причин, яка підштовхувала людей до повернення додому. За [даними МОМ](#), 60% осіб, які мали роботу до переміщення, втратили її. 9% ВПО не мали жодного доходу з початку повномасштабної війни, а 35% повідомили, що місячний дохід їхньої родини не перевищує 5 тис. грн, що на 1 500 грн менше за мінімальну зарплату в Україні.

За даними моніторингу Одеської області, системна інтеграція ВПО залишалася швидше винятком, але вже почали з'являтися перші спроби організації комплексного працевлаштування ВПО. Так, 23 червня в Одесі відбувся форум [«PRO роботу та партнерство»](#), завданням якого було допомогти працевлаштуванню ВПО. Водночас багато ВПО сподівалися повернутися у свої громади після завершення війни і не поспішали інтегруватися.

У лікарні Чернівецької області працевлаштували 65 медиків, які переїхали через війну. [Керівництво департаменту охорони здоров'я Чернівецької ОВА](#) вказувало, що, наприклад, онкологічний центр поповнився представниками донецької й харківської шкіл хірургії, завдяки чому почали проводити операції, які до цього ніколи в області не виконувалися.

Станом на 25 липня [релоковані в область підприємства запропонували 81 вакансію](#), на яку працевлаштовані як переселенці, так і місцеві мешканці.

Допомагали з роботою, окрім державних установ, і громадські структури. Так, у середині червня [ГО «Ресурсний центр Кольпінга»](#) пропонувала заповнити онлайн-форму, щоб допомогти ВПО знайти роботу швачки, кухаря, кондитера тощо. Так, за два тижні вдалося знайти роботу для двох переселенців.

>> СТВОРЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ЦЕНТРІВ

У моніторингу Запорізької області наголошено на диверсифікації роботи гуманітарних центрів для ВПО за принципом [«свої зі своїми»](#). Наприклад, відкритий простір допомоги «Саме тут» – це майданчик, де мешканці Мелітополя та Мелітопольського району могли отримати інформаційну, психологічну, юридичну, гуманітарну та медичну допомоги. За його прикладом у Запоріжжі мали запрацювати подібні центри допомоги для мешканців Бердянського, Василівського, Пологівського районів.

За даними моніторингу Луганської області, в Україні відкрили [11 центрів](#) для вимушених переселенців з різних громад Луганщини. Там люди могли отримати гуманітарну допомогу та проконсультуватися з нагальних питань.

За даними моніторингу, активну допомогу територіям Херсонської області, які були звільнені (на 14 липня це понад [40 населених пунктів](#)), надавала Криворізька військова адміністрація (Дніпропетровська область) на чолі з Олександром Вілкулом. Він [ще 4 квітня](#) заявив про те, що Криворізька військова адміністрація буде допомагати у відновленні мирного життя сіл Херсонської області. Активна допомога як вимушеним переселенцям, так і селам, які були звільнені та перебувають у зоні бойових дій, навіть призвела до того, що в представників місцевих громад з'явилися побоювання, що після війни їх можуть приєднати до Криворізької громади. Річ у тім, що віддалені північні громади Херсонської області розташовані в зоні впливу Кривого Рогу, і активна «експансія» може завершити переформатування області в умовах післявоєнної перебудови.

В Одесі збільшувалася кількість центрів по роботі з ВПО. Так, 25 липня в Малиновському районі Одеси [запрацював мобільний медичний пункт](#) для українців, які були вимушені покинути домівку через війну. Раніше аналогічний центр відкрили в Одеському гуманітарному волонтерському центрі Приморського району.

>> МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА

У звітному періоді міжнародні місії, фонди та організації продовжували діяльність на території Чернівецької області. [Грошову допомогу вимушеним переселенцям надавали дев'ять міжнародних організацій](#) – «World vision», «People in need», MOM, Агентство з питань технічного співробітництва та розвитку, Червоний хрест, «Action Against Hunger», «Humanity and inclusion», «Save the children» та Дитячий фонд ООН.

[Румунський інститут миру «Патрір»](#) поставив до Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича харчові продукти, засоби дезінфекції та побутову хімію, які розподілили між ВПО, що живуть у студмістечку, і переселенцями в шести буковинських громадах. Партнери університету з Туринського університету організували доставку гуманітарної допомоги [від італійської організації «Rainbow4Africa»](#).

Кількість гуманітарних організацій, що працювали в Одеському регіоні, збільшилася. Так, у серпні [Міжнародний комітет порятунку](#) презентував програму грошової підтримки для постраждалих від війни, а [Сабофіс Управління Верховного комісара ООН у справах біженців](#) оголосив про намір здійснити ремонт у приміщеннях, де можливе компактне розміщення ВПО.

За даними Закарпатської ОВА, яка посилається на [Офіс ООН з координації гуманітарних питань](#), Закарпатська область лідирує в Україні за виплатами матеріальної допомоги ВПО коштом міжнародних організацій. Так, для цього вже спрямовано 42,3 млн дол. Майже 216 тис. людей отримали допомогу

або ж їхні заявки опрацьовували. Ідеться про виплати від 13 міжнародних організацій, зокрема Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, МОМ, Всесвітньої продовольчої програми ООН та інших.

>> БЕЗКОШТОВНЕ ПОХОВАННЯ

Виконавчий комітет Львівської міської ради ухвалив рішення [«Про поховання внутрішньо переміщених осіб»](#). Львівське КП «Муніципальна обрядова служба» мала забезпечити безкоштовне поховання тих ВПО, які не досягли пенсійного віку, водночас не працювали, не перебували на службі та не були зареєстровані в центрі зайнятості як безробітні. Безкоштовне поховання ВПО відбуватиметься в межах бюджетних призначень, визначених у бюджеті Львівської міської ТГ.

>> НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

У Чернівцях Буковинський державний медичний університет, ГО «Спільно для Буковини» та ГО «Українська психосоціальна організація» [запустили сервіс «DoctorOnlineUA»](#) для безоплатних консультацій психологів та інших спеціалістів (через сайт, телеграм і фейсбук). Платформу створили для українців, які перебувають на окупованих територіях і в населених пунктах, де тривають активні бойові дії, а також тих, хто виїхав за кордон і не може потрапити до місцевих лікарів.

Наприкінці червня [ГО «Центр молоді Чернівців»](#) [започаткувала роботу «гарячої лінії»](#) (телефон, вайбер, телеграм) для переселенців, які потребують психологічної підтримки чи консультацій з правових питань.

Голова Івано-Франківської ОВА Світлана Онищук [заявила](#), що найбільше звернень влада отримувала стосовно психологічної та правової допомоги ВПО. Обласна влада оголосила про початок роботи мобільних бригад, які виїжджатимуть у ТГ і розв'язуватимуть усі нагальні проблеми. 6 липня такі бригади почали надавати допомогу в Надвірнянській і Яремчанській ТГ.

Одеська ОВА запровадила ініціативу комплексного збору та зручного пошуку інформації, створивши [«Портал допомоги ВПО»](#).

>> ВИКЛИКИ ЩОДО ВПО

Наприкінці липня Чернівецька ОВА повідомила, що [майже 300 вимушених переселенців ще не отримали виплати від уряду](#), майже 80 з них подали заяви в березні – квітні. Так само скаржилися на затримку виплат ВПО, яких реєстрували на допомогу від МОМ. В організації пояснили, що неочікувано швидко використали так званий «квартальний ліміт фінансування» й очікували на новий транш коштів.

З 18 липня департамент соцзахисту Чернівецької міськради на два тижні [припинив видачу продуктових наборів для ВПО](#), закупівля яких фінансувалася з бюджету. Оскільки причин не пояснили, то це стало приводом для звинувачень опонентів, що міській владі «байдуже на потреби людей».

4.3. Потреби учасників територіальної оборони. Реагування. Мобілізація

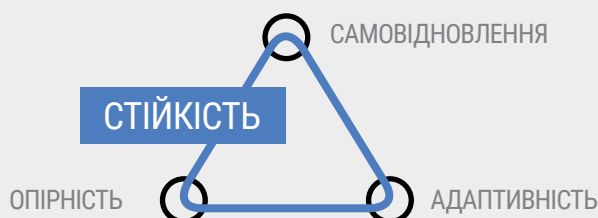
У звітному періоді в Чернівецькій області відчутно знизилася увага регіональних ЗМІ до мобілізаційних процесів, точніше до дискусій про правомірність дій військових, які вручають повістки в публічних місцях. Натомість медіа друкували [матеріали правороз'яснювального](#) чи мотиваційного характеру, наприклад [історію добровільної мобілізації](#) ексмера Чернівців Олексія Каспрука.

Проте, за даними моніторингу Закарпатської області, мобілізація військовозобов'язаних залишалася фактором напруги, особливо в сільській місцевості, утім, окрім дрібних конфліктів, тут не спостерігалось масових протестів. Тема корупції довкола мобілізації була популярною, але складно було підкріпити її фактажем. За неофіційною інформацією від правоохоронців і прикордонників, вартість сприяння виїзду призовників за кордон з моменту вторгнення коливалася від 500 до 5 000–10 000 дол. / євро. Випадків затримання призовників під час нелегального перетину кордону чи організаторів таких схем суттєво поменшало порівняно з березнем – травнем.

МЕТОДОЛОГІЯ ЗБОРУ ДАНИХ

Концептуальна рамка підходу Національної платформи стійкості та згуртованості

СТІЙКІСТЬ – суспільна практика на національному, регіональному та місцевому рівнях, яка створює можливості для подолання викликів і трансформації.

Ми вимірюємо її в трьох площинах:

- **адаптація** суспільних систем та інститутів до криз і різких змін середовища;
- **самовідновлення** – мобілізація громадян, інститутів для розв'язання різних гуманітарних, соціальних і безпекових завдань у співпраці;
- **опірність** – стабілізація моделей співпраці між владою, бізнесом, громадянським суспільством, які сприяють підвищенню рівня міжсекторальної довіри в ході трансформації.

СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ – стан соціальних зв'язків у суспільстві між суспільними групами (по горизонталі) та між суспільством і владою (по вертикалі). Вимірюється за рівнями довіри та нормами взаємності (розвитком позитивного соціального капіталу); міцністю громадянського суспільства; наявністю інститутів управління конфліктами (наприклад, відповідальна демократія, незалежне судочинство тощо).

СТІЙКІСТЬ І СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ базуються на спільних підходах і цінностях, розмаїтих моделях взаємодії.

>> **ФОКУС:**

- на акторах, змінах в управлінні, оцінюванні вразливості, здатності до адаптації, трансформації на відміну від повернення в попередній стан.

>> **ЗБІР ДАНИХ:**

- тимчасово окуповані та прифронтові території – Луганська, Донецька, Запорізька, Херсонська, Харківська області;
- території, де не ведуться бойові дії, – Одеська, Миколаївська, Тернопільська, Івано-Франківська, Львівська, Закарпатська, Чернівецька області.

ДЖЕРЕЛА ДАНИХ – публікації в ЗМІ, рішення органів влади, проекти рішень органів влади, дані опитувань громадської думки, дані в соціальних мережах, звіти неурядових організацій, будь-яка інша оприлюднена інформація. Дані збирають координатори Національної платформи стійкості та згуртованості в 12 областях, спираючись на джерела даних, власне розуміння стану справ і залученість у місцеві процеси згуртованості.

>> ПРОБЛЕМАТИКА

На тимчасово окупованих територіях:

- **Динаміка окупації.** Просування російських військ, становище окупованих населених пунктів; позиції мешканців регіону / громади / політичних сил щодо російських окупаційних і військових дій.
- **Зміни в системі управління.** Рішення та інформація від окупаційної влади; прояви колабораціонізму; вилучення майна; експропріація продуктів окупаційними адміністраціями.
- **Гуманітарна ситуація.** Фільтраційні дії окупаційної влади; примусова депортація та її напрямки; захоплення заручників; рекрутинг у збройні формування; характер евакуації; руйнування; доступ до медичної допомоги.
- **Робота над ідентичністю.** Робота навчальних закладів, міграція здобувачів освіти та викладачів, примусова русифікація; російські державні стандарти освіти; політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення; діяльність релігійних організацій.
- **Зміни в соціальній структурі.** Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю.

На територіях, де не відбуваються бойові дії:

- **Динаміка військових дій.** Обстріли / озброєння, застосоване проти мирного населення; руйнування.
- **Зміни в системі управління.** Організація діяльності органів влади та доступ громадян до ухвалення рішень на місцевому рівні; доступ до публічної інформації; координація дій волонтерів і влади, а також органів влади між собою, органів влади та військових, волонтерів і військових тощо.
- **Гуманітарна ситуація.** Доступність питної води, їжі, зв'язку, електроенергії; доступ до медичної допомоги; надання гуманітарної допомоги на регіональному рівні.
- **Зміни в суспільному середовищі.** Ставлення в громадах до змін у символіці, календарях (свята, пам'ятні дні); перейменування вулиць та інших об'єктів; робота навчальних закладів, міграція здобувачів освіти та викладачів; громадянське суспільство та бізнес, ринок праці.
- **Становище внутрішньо переміщених осіб.** Забезпеченість житлом і роботою; інтеграція в громаду, що приймає; мережування.

>> ПЕРІОДИЧНІСТЬ ВИХОДУ ЗВІТУ

Початковий моніторинговий звіт охоплює перші чотири місяці широкомасштабного вторгнення (лютий – червень), починаючи з 24 лютого 2022 року; наступні звіти – по два місяці.

ПРО УКРАЇНСЬКИЙ НЕЗАЛЕЖНИЙ ЦЕНТР ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Український незалежний центр політичних досліджень –
неурядовий неpartійний аналітичний центр.

УНЦПД з 1991 року спрямовує свої зусилля на утвердження демократії та впливового громадянського суспільства в Україні. Ми пропонуємо рішення для державної політики у сфері демократії, співпрацюємо із зацікавленими сторонами, здійснюємо комунікаційні кампанії.

За нашою діяльністю можна стежити на сайті www.ucipr.org.ua та в соціальній мережі Facebook <https://www.facebook.com/UCIPR>.

Долучитися до нашої діяльності можна через різні види партнерства.

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Періодичний звіт на основі моніторингових матеріалів з обраних регіонів України
Випуск 2. Липень – серпень 2022 року

Горобчишина Світлана Анатоліївна
Коваленко Ольга Сергіївна
Скворцова Валерія Олегівна

Редакторка – Добоні Мар'яна Іванівна

Дизайнер – Буравченко Сергій Валерійович

Електронне видання

Випуск 20.09.2022

